

บทที่ 2

บททวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (Review of Related Literatures)

ความรู้สึกลักษณะในตนเอง (Self esteem) เป็นการตัดสินคุณค่าของตนเอง แต่จะแสดงออกมาในรูปของทัศนคติที่คนคนนั้นมีต่อตนเอง ซึ่งสิ่งนี้เป็นผลมาจากการที่บุคคลได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งปฏิสัมพันธ์เชิงประเมินกับผู้อื่น ทำให้บุคคลมีมโนภาพหรือความคิดต่อตนเอง และประเมินวิถ่มโนภาพเหล่านั้น โดยอาศัยกระบวนการการตัดสินคุณค่าของตนเองจากผลงาน ความสามารถ คุณลักษณะต่างๆ ตามมาตรฐานของค่านิยมส่วนตน ในที่สุดจึงพัฒนามาเป็นความรู้สึกลักษณะในตนเอง

ความหมายเกี่ยวกับความรู้สึกลักษณะในตนเองได้มีผู้รู้หลายท่านได้กล่าวไว้ในลักษณะต่างๆกันเช่น

Bandura⁽¹⁴⁾ กล่าวถึงความรู้สึกลักษณะในตนเองว่าเป็นพื้นฐานการประเมินตนเอง ที่มาจากความสามารถในการตัดสินคุณค่าของตนเองทั้งในด้านบวก และลบ ความรู้สึกลักษณะในตนเองได้รับการพัฒนาขึ้นมาจากรู้สึกว่าตนเองเป็นบุคคลที่มีความสามารถ มีความภูมิใจในตนเอง บุคคลจะพึงพอใจกับมาตรฐานการกระทำของตนเองที่ตั้งไว้ ในขณะที่บุคคลใดก็ตามเมื่อประเมินตนเองแล้วพบว่าตนเองล้มเหลวหรือกระทำกิจกรรมใดๆไม่ได้ตามมาตรฐานที่ตนตั้งไว้ บุคคลจะขาดความรู้สึกพึงพอใจต่อตนเองไป การตัดสินจากสังคม (Social judgement) ก็มีอิทธิพลต่อการรับรู้ของบุคคลว่าประเมินตนเองออกมาในลักษณะเช่นใด เช่นจะพบอยู่เสมอว่า บุคคลจะรู้สึกไม่พอใจและไม่ยอมรับต่อคำติเตียนที่บุคคลอื่นมีต่อความคิดเห็นและการกระทำของตนนอกเหนือจากนั้นความรู้สึกลักษณะในตนเองยังมาเกี่ยวข้องกับการประเมินตนเองในด้านการมีคุณค่า ซึ่งจะขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมประเพณีของสังคมนั้นๆ ว่าให้คุณค่ากับบุคคลนั้นอย่างไร และบุคคลนั้นได้มีพฤติกรรมตอบสนองต่อคุณค่าทางสังคมได้อย่างเหมาะสมตามมาตรฐานของสังคมอีกด้วย

Branden⁽⁶⁾ กล่าวถึงความหมายของความรู้สึกลักษณะในตนเองไว้ว่าเป็นลักษณะของความเชื่อมั่นและการนับถือตนเองอันเกิดจากความเชื่อในความมีคุณค่าของตนเอง ความมั่นใจในความสามารถของตนเองที่จะทำสิ่งใดให้สำเร็จได้ตามความพอใจของตนเอง

Pope⁽¹⁵⁾ ให้ความหมายของความรู้สึกลักษณะในตนเองว่า เป็นการประเมินตนเองตามที่รู้สึก(Perceived Self) ตนเองในอุดมคติ (Ideal Self) เกี่ยวกับภาพพจน์ของตน และความสามารถในด้านต่างๆของตนเองตามที่รู้สึก ที่ผสมผสานกันได้อย่างดี

Maslow⁽¹⁶⁾ ได้แบ่งความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองประเภทที่เกิดจาก การเห็นคุณค่าจากตนเอง การยอมรับนับถือตนเอง ยอมรับในตนเองว่ามีความสำคัญ และมีความสามารถที่จะทำสิ่งต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งแสดงออกได้ในลักษณะต่างๆ ได้แก่ การมองเห็นคุณค่าของตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเอง พึ่งตนเองได้และมีอิสระ
2. ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองที่เกิดจาก การได้รับความเห็นคุณค่าจากผู้อื่น ซึ่งรับรู้ได้จากการได้รับชื่อเสียง เกียรติยศ ความเอาใจใส่จากผู้อื่น การยกย่องสรรเสริญมีความสำคัญ เป็นที่เคารพนับถือ จากบุคคลอื่น

ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองนี้หากบุคคลได้รับก็จะเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง รู้สึกว่าตนเองมีค่า มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพ และมีความสามารถที่เพียงพอ สิ่งเหล่านี้มีประโยชน์สำหรับชีวิตและจำเป็นสำหรับการอยู่ในสังคม และความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองจะทำให้บุคคลมีโอกาสสู่ภาวะการบรรลุถึงการแห่งตน (Self-Actualization)

นิพนธ์ แจ็งเยี่ยม⁽¹⁷⁾ ได้ให้ความหมายของคำว่าความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองว่าเป็นการพิจารณาตัดสินค่าของตนเองตามความรู้สึกและทัศนคติต่อตนเองของบุคคลในเรื่องการประสบความสำเร็จ หรือความล้มเหลว การยอมรับหรือการปฏิเสธตนเอง การพึ่งตนเอง การคิดว่าตนเองมีคุณค่าในสังคมตลอดจนการได้รับการยอมรับจากสังคม จากบิดา มารดา ผู้อาวุโสหรือผู้มีอำนาจเหนือกว่า

Pryor⁽¹⁸⁾ กล่าวว่า ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองเป็นการประเมินคุณค่าองค์ประกอบของทัศนคติที่มีต่อตนเอง ลักษณะของบุคคลที่มีความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองสูงคือ บุคคลที่มีความชื่นชอบและมีความเคารพตนเอง ยอมรับยอมรับตนเองตามสภาพความเป็นจริง ส่วนบุคคลที่มีความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองต่ำมักเกี่ยวข้องกับสภาพจิตใจที่หดหู่

Van Fleet และ Peterson⁽¹⁹⁾ กล่าวถึงความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองว่าเป็นความเชื่อต่อคุณค่าและความดีที่บุคคลมีต่อตน บุคคลที่มีความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองสูงมักแสวงหาความก้าวหน้าและตำแหน่งที่สูงขึ้นในหน้าที่การงาน มีความมั่นใจในความสามารถของคนที่ จะบรรลุเป้าหมายที่มีความยากลำบาก และมีแรงจูงใจภายในสูง

James (อ้างจาก สารภี ธนกรวิทย์)⁽²⁰⁾ ได้อธิบายความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองว่า เป็นความรู้สึกซึ่งมีอยู่ในตัวเรา การไม่ทำให้ตัวเราเกิดความล้มเหลวและต่ำต้อย ความรู้สึกของเราจะอยู่ครบถ้วน ภายหลังจากการที่เราได้ทำอะไรสำเร็จลุล่วงไป ซึ่งเปรียบเสมือนว่าความรู้สึกภาคภูมิใจ

ในตนเองเป็นอัตราส่วนของคุณภาพที่เป็นจริงระหว่างความสำเร็จกับความคาดหวัง อาจแสดงได้ดังนี้

$$\text{ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง} = \frac{\text{ความสำเร็จ}}{\text{ความคาดหวัง}}$$

นงลักษณ์ บุญไทย⁽²¹⁾ ให้ความหมายของความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองว่าเป็นความรู้สึกยอมรับและเคารพนับถือที่บุคคลมีต่อตนเอง ความเชื่อและมั่นใจว่าตนมีความสำคัญ มองตนเองในทางบวก เห็นว่าตนเป็นคนมีค่า และตัดสินใจว่ามีคุณค่าในตนเองจากการประเมินตนเองในเรื่องความสามารถและการยอมรับของสังคม

Coopersmith⁽²²⁾ กล่าวถึงความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองว่าเป็นความรู้สึกที่บุคคลประเมินตนเอง เป็นการแสดงถึงความรู้สึกหรือทัศนคติในการยอมรับหรือไม่ยอมรับเกี่ยวกับตน และบ่งบอกให้เห็นถึงความเชื่อที่บุคคลมีต่อตนเองในเรื่องของความสามารถ ความสำคัญ และการมีคุณค่า ดังนั้นความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง จึงเป็นการพิจารณาตัดสินคุณค่าของตนและแสดงออกให้เห็นในรูปของทัศนคติที่มีต่อตนเอง เป็นประสบการณ์ที่บุคคลอื่นสามารถรับรู้ได้ โดยการพิจารณาจากคำพูดและพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลนั้น

จากคำจำกัดความดังกล่าว พอจะสรุปได้ว่าความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองหมายถึง การที่บุคคลรู้จักคุณค่าในตัวเอง โดยที่บุคคลรับรู้ได้นั้นจากทั้งในตัวของเขาเองและเกิดจากการที่มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นรอบข้างโดยการประเมินจากการบอกและพฤติกรรมต่างๆที่บุคคลรอบข้างกระทำต่อเขา ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองส่งผลถึงความคิด ทัศนคติ และการกระทำของบุคคลนั้นๆ ดังนั้นการที่เรามีความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองสูงก็จะทำให้เราสามารถทำกิจการงานต่างๆได้อย่างดี ตรงกันข้ามถ้าความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองต่ำก็จะไม่สามารถทำงานต่างๆได้ดีนัก เพราะบุคคลนั้นจะประเมินตัวเองต่ำกว่าความเป็นจริง อีกทั้งการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมก็จะไม่มีความสุขเนื่องจากการที่รู้สึกว่าคุณค่ารอบข้างดีกว่าเก่งกว่าเสมอ

องค์ประกอบของความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง

Coopersmith⁽²²⁾ แบ่งองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง เป็น 2 ประเภท คือ องค์ประกอบภายในตัวบุคคลและองค์ประกอบภายนอกตัวบุคคล

1. องค์ประกอบภายใน

องค์ประกอบภายในหมายถึง ลักษณะเฉพาะของบุคคลแต่ละคนที่มีผลทำให้ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองของบุคคลในแต่ละคนแตกต่างกันไป

1.1 ลักษณะทางกายภาพ (Physical attributes)

ลักษณะทางกายภาพของบุคคลมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองของบุคคลนั้น ลักษณะทางกายภาพบางลักษณะมีส่วนช่วยให้บุคคลมีความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองเพิ่มมากขึ้น เช่น ความสวยงาม การมีรูปร่างหน้าตาชวนมอง เป็นต้น ลักษณะทางกายภาพบางลักษณะเอื้ออำนวยให้บุคคลประสบความสำเร็จในกิจกรรมที่บุคคลนั้นให้คุณค่า เช่น ความแข็งแรงและความรวดเร็วซึ่งทั้งความแข็งแรงและความรวดเร็วนี้จะมีผลต่อความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง โดยเฉพาะในเพศชาย คุณลักษณะดังกล่าวจะมีนัยสำคัญมากกว่าความสวยงามทางกายภาพ ในขณะที่ความงดงามทางกายภาพมีผลต่อความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองในเพศหญิงมากกว่าเพศชาย อย่างไรก็ตาม ลักษณะทางกายภาพใดๆจะมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองมากน้อยเพียงใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับค่านิยมของสังคมนั้นๆด้วยเป็นสำคัญ

1.2 ความสามารถของบุคคลในการดำเนินกิจกรรม

ความสามารถของบุคคลในการกระทำกิจกรรมต่างๆถือได้ว่ามีความสัมพันธ์กับการประสบความสำเร็จของบุคคลโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมภายในโรงเรียน ครอบครัวหรือสังคม ลักษณะต่างๆดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมให้บุคคลเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง โดยมีระดับสติปัญญาเป็นตัวช่วยสนับสนุนให้กิจกรรมหรือการกระทำนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ซึ่งกิจกรรมทางการเรียนเป็นตัวอย่งที่ทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถของบุคคลในการดำเนินกิจกรรมหรือสติปัญญากับความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองได้อย่างชัดเจนมาก ถ้าผู้อยู่ในวัยเรียนใช้ความสามารถและสติปัญญาที่มีอยู่อย่างเต็มที่และประสบความสำเร็จในการเรียน ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองก็จะเพิ่มมากขึ้น แต่เมื่อใดก็ตามที่พบกับความล้มเหลว บุคคลจะมีความรู้สึกว่าตนเองคือยคุณค่า ไม่สมควรได้รับการยอมรับ เมื่อนั้นความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองก็จะลดลง ดังนั้นจะเห็นได้ว่า สติปัญญาและความสามารถของบุคคลในการดำเนินกิจกรรมมีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนซึ่งจะส่งผลต่อความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองด้วย

1.3 สภาวะทางอารมณ์ (Affective states)

สภาวะทางอารมณ์เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความพึงพอใจ ความเป็นสุข ความวิตกกังวล และความรู้สึกอื่นๆของบุคคล สภาวะทางอารมณ์ดังกล่าวเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นแล้วส่งผลต่อการประเมินตนเอง บุคคลที่ประเมินตัวเองไปในทางที่ดีจะแสดงความรู้สึกพึงพอใจต่อสภาพอารมณ์ทางด้านบวกออกมาความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองก็จะเพิ่มขึ้น ในขณะที่บุคคลใดประเมินตนเองไปในทางที่ไม่ดีก็จะไม่มีความพอใจในสภาวะปัจจุบันของคนและมองตนเองว่าไม่สามารถประสบความสำเร็จได้ในอนาคตความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองก็จะลดต่ำลง ดังนั้น จะเห็นได้ว่า สภาวะทางอารมณ์มีอิทธิพลต่อความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองด้วยเช่นกัน

1.4 ค่านิยมส่วนบุคคล (Self-values)

โดยทั่วไป บุคคลจะประเมินตัวเองกับสิ่งที่ตนเองให้คุณค่าและการประเมินนี้จะเป็นไปในทางเดียวกันกับสิ่งที่สังคมให้คุณค่า เช่นคนที่ให้ความสำคัญกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หากประสบความสำเร็จในด้านนี้ก็จะเกิดความรู้สึกอวย ภูมิใจ และทำให้ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองลดลง ในทำนองเดียวกัน ถ้าค่านิยมส่วนตัวของบุคคลมีความสอดคล้องกับค่านิยมของสังคม ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองของบุคคลนั้นก็ยิ่งสูงขึ้น และถ้าค่านิยมส่วนตัวของเขาขัดแย้งกับค่านิยมของสังคม บุคคลนั้นก็จะมีความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองลดต่ำลง

1.5 ความปรารถนาของบุคคล (Aspiration)

โดยธรรมชาติแล้ว การประเมินตนเองของบุคคลมีพื้นฐานมาจากการเปรียบเทียบผลงานและความสามารถของตนกับมาตรฐานที่บุคคลนั้นตั้งไว้ ประสิทธิภาพของการได้รับความสำเร็จจะนำไปสู่ความคาดหวังต่อความสำเร็จในครั้งต่อไป ซึ่งความสามารถที่ทำได้ตามเกณฑ์หรือดีกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้จะช่วยพัฒนาความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง ในทางตรงกันข้าม ถ้าผลงานและความสามารถมิได้เป็นไปตามเกณฑ์ที่วางไว้ บุคคลก็จะมีรู้สึกว่าตนเองนั้นล้มเหลวซึ่งจะส่งผลให้ระดับของความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองลดลง

1.6 เพศ (Sex)

สังคมและวัฒนธรรมส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับเพศชายมากกว่าเพศหญิง การประสบความสำเร็จของเพศชายมักจะถูกมองว่าเกิดจากความสามารถ ในขณะที่ความสำเร็จของเพศหญิงกลับถูกมองว่ามาจากความพยายามหรือความโชคดี ดังนั้นโดยส่วนใหญ่เราจะพบว่าเพศหญิงมีความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองต่ำกว่าเพศชาย แต่ ระดับของความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองนั้นก็ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมในสังคมนั้นๆด้วย

2.องค์ประกอบภายนอก

องค์ประกอบภายนอก หมายถึงสภาพแวดล้อมภายนอกที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์ด้วย ซึ่งส่งผลให้บุคคลเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองที่แตกต่างกันออกไป สภาพแวดล้อมดังกล่าว ประกอบด้วย

2.1 ความสัมพันธ์กับครอบครัว พ่อ-แม่

สิ่งแวดล้อมที่ส่งผลให้บุคคลมีความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองสูงส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์ที่บุคคลเคยได้รับในวัยเด็กหรือการประสบความสำเร็จในชีวิตตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้รับคำชมเชยหรือคำยกย่องจากพ่อแม่ ผู้ปกครอง ซึ่งทำให้บุคคลตระหนักถึงความสามารถและคุณค่าที่ตนเองมีอยู่และเกิดความภาคภูมิใจขึ้น จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว-พ่อแม่มีอิทธิพลต่อเด็กในการพัฒนาความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และเด็ก ภายใต้สภาพแวดล้อมต่อไปนี้

1. การที่พ่อแม่ยอมรับความคิด ความรู้สึก สิทธิและความมีคุณค่าของเด็กที่มีอยู่และเป็นอยู่
2. การที่พ่อแม่กำหนดขอบเขต กฎระเบียบของการกระทำที่ชัดเจนและดูแลให้เด็กกระทำตาม ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกมั่นคงและปลอดภัย
3. การที่พ่อแม่ให้ความนับถือ ให้ความสำคัญเป็นอิสระแก่เด็กภายในขอบเขตอันสมควร ให้เขาได้มีโอกาสแสดงออกถึงความสามารถและความรับผิดชอบ โดยเน้นการให้รางวัลมากกว่าการลงโทษ

สภาพแวดล้อมภายนอกในส่วนที่เป็นความสัมพันธ์กับพ่อแม่ควรจะเป็นการผสมผสานที่พอเหมาะระหว่างความคาดหวังของพ่อแม่ที่มีในตัวเด็ก การให้การศึกษา การให้คำแนะนำเบื้องต้นในการทำงานและปฏิกิริยาตอบสนองในทางบวกต่อความสำเร็จและความล้มเหลวทางการเรียนของเด็กด้วย

2.2 โรงเรียนและการศึกษา

การประเมินความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองเป็นกระบวนการต่อเนื่อง โดยการเทียบเคียงกับผู้อื่นที่มีความหมายต่อตนประสบการณ์ที่เด็กได้รับจากโรงเรียนจะช่วยส่งเสริมความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองเพิ่มขึ้นจากการที่เด็กได้รับจากครอบครัวพ่อแม่ เพราะโรงเรียนมีหน้าที่ช่วยอบรมให้เด็กนักเรียนมีความรู้ความสามารถ มีความเชื่อมั่น มีทักษะและมีความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง โดยการที่ครูเปิดโอกาสให้เด็กได้ทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างเป็นอิสระ แต่ต้องไม่ขัดกับกฎระเบียบที่วางไว้ให้ความช่วยเหลือแก่เด็กในการแก้ไขปัญหาต่างๆ สิ่งเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมให้เด็กมีความมั่นใจในตนเอง สามารถพึ่งพาตนเองได้ เท่ากับเป็นการพัฒนาความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองของเด็กนักเรียน

2.3 สถานภาพทางสังคม

สถานภาพทางสังคมเป็นสิ่งที่แสดงถึงตำแหน่งหรือสถานภาพของบุคคลในสังคม โดยการพิจารณาจากลักษณะอาชีพ ตำแหน่งการงาน บทบาททางสังคม รายได้ สถานภาพทางเศรษฐกิจ และถิ่นที่อยู่อาศัย บุคคลที่มาจากสถานภาพทางสังคมในระดับสูง จะได้รับการปฏิบัติที่ทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่ามากกว่าบุคคลอื่นๆ ดังนั้น บุคคลที่มาจากสถานภาพทางสังคมในระดับสูง จึงมีความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองสูงกว่าบุคคลที่มาจากสถานภาพทางสังคมในระดับปานกลาง หรือระดับต่ำ

2.4 กลุ่มเพื่อน

ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองของบุคคลส่วนหนึ่งเกิดจากการรับรู้ในการมองตนเองตามสภาพที่เป็นอยู่แล้วเปรียบเทียบกับคนอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกับตน ในด้าน ทักษะความสามารถ พรสวรรค์และความถนัด ถ้าเปรียบเทียบกับแล้วพบว่าตนเองมีความสามารถ มีทักษะในการเรียนรู้ในการทำกิจกรรมต่างๆ หรือมีความถนัดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งมากกว่ากลุ่มเพื่อนในวัยเดียวกัน เขาก็จะได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนและสังคม บุคคลนั้นก็จะมีความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองเพิ่มขึ้น ในทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลใดพบว่าตนเองขาดทักษะหรือความถนัดในการดำเนินกิจการใดๆ ให้ทัดเทียมกับสมาชิกในกลุ่มบุคคลนั้นก็เกิดความรู้สึกว่าตนเองไม่เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม กลายเป็นคนเงียบขรึม เก็บตัว ส่งผลให้ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองลดลง

Pope⁽¹⁵⁾ ได้อธิบายถึง องค์ประกอบของความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองในเด็กว่า เด็กแต่ละคนมีแนวโน้มที่จะให้คุณค่าต่อสิ่งซึ่งมีความสำคัญต่อโครงสร้างในชีวิตของเขา (Structure of their lives) เช่น ครอบครัว โรงเรียนเป็นต้น และงานตามขั้นพัฒนาการ (Developmental tasks) เช่น การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น การเปลี่ยนแปลงในสัณยภาพและร่างกายของตน ฉะนั้นการกล่าวถึงความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองของเด็กจะประกอบด้วยด้านต่างๆ 5 ด้าน คือ

1. ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองด้านสังคม (Social area) หมายถึง ความรู้สึกของเด็กที่มีต่อตนเองในฐานะเพื่อนของผู้อื่น เด็กรู้สึกพึงพอใจในตนเอง ให้คุณค่าต่อความคิดเห็นของตนเอง เข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มเพื่อน ได้ รู้สึกพึงพอใจต่อปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อกลุ่มเพื่อน เด็กซึ่งเป็นที่ต้องการของกลุ่มเพื่อน จะนำมาซึ่งความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง

2. ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองด้านการศึกษา (Academic area) หมายถึง การประเมินตนเองของเด็กในฐานะนักเรียนคนหนึ่ง ไม่ได้หมายถึงการประเมินความสามารถหรือความสำเร็จทางการศึกษา ไม่ใช่เด็กทุกคนที่เรียนได้เกรด A แต่หมายถึงการตัดสินใจคุณค่าของเด็กเกี่ยวกับการศึกษา

ของคนว่าดีพอหรือไม่ (Good enough) หากเขายอมรับในความสามารถ รับรู้ความสำเร็จทางการศึกษาของคนตามความสามารถที่มีอยู่ก็จะทำให้ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองเป็นไปในทางบวก

3. ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองด้านครอบครัว (Family self-esteem) สะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกเกี่ยวกับตนเองในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของครอบครัว เด็กซึ่งรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าต่อครอบครัว มีความรู้สึกมั่นคงในเรื่องของความรัก ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในครอบครัวความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองในตัวของเด็กก็จะสูงขึ้น

4. ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองด้านภาพพจน์เกี่ยวกับตนเอง (Body image) เป็นการยอมรับถึงลักษณะทางกายภาพที่ปรากฏและศักยภาพที่มีอยู่ของบุคคล ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองในส่วนนี้จะตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้สึกพึงพอใจต่อภาพพจน์ของตนที่ผู้อื่นมองเห็น และสิ่งที่ตนเองแสดงออก

5. ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองโดยรวม (Global-esteem) เป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองโดยทั่วไปของบุคคล ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการประเมินตนเองในทุกด้าน ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองโดยรวมในเชิงบวก จะบอกถึงความรู้สึกที่บุคคลมีต่อตนเองในด้านดี เช่น ฉันเป็นคนดี ฉันรู้สึกพึงพอใจในทุกสิ่งที่เป็นตัวฉัน ตรงกันข้ามถ้าความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองโดยรวมออกมาเป็นเชิงลบ ความรู้สึกที่บุคคลมีต่อตัวเองก็จะออกมาในแง่ที่ไม่ดีต่อตัวเอง เช่น ฉันไม่มีอะไรดี ฉันไม่ชอบอะไรในตัวฉัน เป็นต้น

พัฒนาการของความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง

ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองแปรผันตามพัฒนาการทางความคิดและสังคมของเด็ก (Social-cognitive) ซึ่ง Erikson⁽²³⁾ ได้แบ่งพัฒนาการของเด็กทางสังคมไว้ดังนี้

วัยเด็ก เป็นวัยที่ทารกจะพัฒนาความรู้สึกมั่นคงใจ และไว้วางใจ (trust) ต่อสิ่งแวดล้อมโดยพัฒนาขึ้นมาจากบุคคลใกล้ชิดเด็กที่สุด คือ พ่อ-แม่ ถ้า พ่อ-แม่เลี้ยงดูโดยมีสัมพันธภาพที่ดีให้ความรัก ความอบอุ่น สนองตอบความปรารถนาของเด็กอย่างสม่ำเสมอ เด็กจะรู้สึกถึงความไว้วางใจ ในขณะที่เดียวกัน การที่เด็กมีการเคลื่อนไหวของ แขน-ขา การจ้องมองสิ่งของรอบๆตัว การเรียนรู้ที่จะหยิบจับสิ่งของ ทำให้เด็กสามารถที่จะแยกแยะความแตกต่างระหว่าง “ตน” และสิ่งที่ไม่ใช่ตนได้

เด็กจะพบว่า ตัวเองมีความสามารถที่จะปฏิบัติสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมได้โดยการเคลื่อนไหวของตนเอง ซึ่งเป็นตัวส่งเสริมให้เด็กกระทำพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม ถ้า พ่อ-แม่ ให้ความไว้วางใจและส่งเสริม ตอบสนองเด็กด้วยความรักความอบอุ่นเด็กก็

จะพัฒนาขึ้นด้วยความรู้สึกมั่นใจ มีความไว้วางใจต่อสังคม ซึ่งความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองนี้จะมีสูงมากในวัยเด็ก และจะลดลงใน 2-3 ปีแรก เมื่อเด็กเริ่มมีความแตกต่างทางสังคม ที่เป็นการตัดสินความสามารถ พฤติกรรม ลักษณะและบุคลิกภาพตลอดจนความสัมพันธ์ของเด็ก

วัยเด็กเล็ก เด็กมีพัฒนาการของความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองเพิ่มขึ้นโดย เริ่มมีการประเมินตนเองจากการเรียนรู้ที่จะทำอะไรได้ด้วยตนเอง ชอบเดินสำรวจสิ่งแวดล้อมรอบๆตัวกว้างปาลิ่งของ จ้องมองมารดาและผู้อื่น เพื่อเรียนรู้ปฏิกริยาที่ผู้อื่นแสดงออกต่อเขา ถ้าพ่อแม่แสดงออกต่อเด็กด้วยความรักความเข้าใจ เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้และใช้พลังในทางสร้างสรรค์ และมีการจำกัดในบางพฤติกรรมของเด็กในขอบเขตที่เหมาะสม และคาดหวังในตัวเด็กตามสภาพความเป็นจริง เด็กจะสามารถรับรู้ถึงความสามารถและศักยภาพตามที่ตนเองมี ดังนั้นทัศนคติ ความคิดเห็นและพฤติกรรมที่มารดา มีต่อเด็ก จึงเป็นสิ่งสำคัญต่อพัฒนาการของเด็ก และเมื่ออายุประมาณ 2 ปี เด็กจะแสดงพฤติกรรมให้พ่อแม่สนใจต่อความสำเร็จของตน เช่น เมื่อเด็กต่อตัวต่อของเล่นได้สำเร็จ ก็จะชี้ชวนให้พ่อแม่ดูหรือเมื่อเด็กประสบความสำเร็จจากงานที่ได้รับมอบหมายจากผู้ใหญ่ ก็จะแสดงออกโดยการยิ้มแย้มแจ่มใส ในทางตรงกันข้ามเมื่อล้มเหลวเด็กจะมีอาการหน้านิ่วคิ้วขมวดแทน

วัยเรียน เด็กจะเริ่มมีการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกกว้างขวางออกไป ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองของเด็กจะขึ้นกับอิทธิพลของบุคคลรอบข้างมากขึ้น ทัศนคติและความคิดเห็นของบุคคลรอบข้าง จะมีผลต่อเด็กมากเพียงใดขึ้นกับการประเมินคุณค่าของเด็กที่มีต่อบุคคลนั้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับปฏิกริยาที่เด็กเคยได้รับในอดีตด้วย

เด็กอายุ 7- 8 ปี มีการสร้างความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองที่แตกต่าง 3 ด้านคือ ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองด้านการศึกษา, ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองด้านร่างกาย และความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองด้านสังคม ซึ่งในความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองด้านการศึกษาเด็กจะรับรู้ได้จากความสำเร็จในด้านการเรียน ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองทางด้านสังคมจะได้จากสัมพันธ์ภาพระหว่างตนเองกับเพื่อน และกับ พ่อ-แม่ ส่วนความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองทางด้านร่างกายจะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายรวมทั้งความสามารถทางร่างกายของตน

เมื่อเข้าสู่วัยรุ่น ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองเด็กจะมีลักษณะที่คล้ายกับผู้ใหญ่ที่สนิท นับถือ ยกย่อง และเริ่มมีบทบาทใหม่ทางเพศ เป็นเวลาที่บุคคลค้นหาตนเอง Erikson มองว่า วัยรุ่นเป็นช่วงที่บุคคลต้องหาข้อสรุปของความขัดแย้งระหว่างเอกลักษณ์ของตนเอง และความสับสน วัยรุ่นจะมีความรู้สึกเกี่ยวกับคุณค่าและศักยภาพของตนเพิ่มขึ้น ซึ่งจะถูกเก็บเข้าไปในตัวบุคคลนั้นและกลายเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างบุคลิกภาพ ซึ่งเขาเรียกว่า เอกลักษณ์แห่งตน(ego identity) การค้นหาเอกลักษณ์นำไปสู่การจัดการของวัยรุ่นในด้านการเข้าใจตนเอง (self-concept) บุคลิกภาพ และความสามารถ ถ้ากระบวนการนี้เป็นไปอย่างราบรื่น บุคคลนั้นก็จะมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพที่ดี และเชื่อมต่อย่างสมบูรณ์กับการเกิดคุณธรรม บทบาททางเพศ ความสงบสุข ความเคารพในศาสนา คุณค่าและความเชื่อถือ

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง

ทฤษฎี ตัวตน (Self) ของ Rogers⁽²⁴⁾

เป็นทฤษฎีที่มุ่งเน้นในเรื่องของ “ตัวตน” ซึ่งมีอิทธิพลต่อการสร้างแบบของบุคลิกภาพโดยอาศัยการรู้จักมองตนเอง และประสบการณ์ที่จะเป็นตัวชักนำไปสู่การพัฒนาบุคลิกภาพที่ดีได้

“ตัวตน” ตามความหมายของ Rogers คือ กระบวนการที่มีระบบระเบียบ ซึ่งประกอบด้วย การรับรู้และความเชื่อเกี่ยวกับตนเองของแต่ละบุคคลที่เรียกว่า อัจฉมโนทัศน์ (Self Concept) ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยอาศัยประสบการณ์และการปฏิบัติของแต่ละบุคคล คนที่สามารถปฏิบัติตัวได้ดีก็ย่อมแสดงว่า รู้จักมองตนเอง มีอัจฉมโนทัศน์กว้างไกล รู้จักใช้ประสบการณ์ในชีวิตพัฒนาบุคลิกภาพ ส่วนคนที่มองตนเองแบบติดขัด ไม่ยืดหยุ่น หรือมีอัจฉมโนทัศน์แคบ ทำให้ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพความเป็นจริงได้ จึงอาศัยข้ออ้างต่าง ๆ หรือสร้างกลไกทางจิต (Defense Mechanism) ขึ้นมาปกป้องตนเอง จากการที่ตนปฏิเสธและขัดแย้งกับความเป็นจริงที่ยอมรับไม่ได้

Rogers ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับ “ตัวตน” ว่า มนุษย์เราทุกคนที่เกิดมาประกอบด้วยตัวตน 3 รูปแบบ

ตัวตนที่เรามองเห็น (Self Concept) เป็นภาพของตนเองที่ตัวเองมองตัวเองว่าเป็นคนอย่างไร มีความสามารถมากน้อยเพียงใด เป็นการรับรู้ของบุคคลตามที่เขาคิดว่าเขาจะเป็น เช่น เป็นคนสวย พุดเก่ง เก๋ตัว มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ฯลฯ ซึ่งสิ่งที่ตนเองรับรู้นี้อาจจะไม่ตรงกับภาพที่คนอื่นรับรู้ก็ได้ เช่น คนอื่นอาจมองว่าเราเป็นคนเห็นแก่ตัว แต่เรามองตัวเราเองเป็นคนมีเมตตา รู้จักเสียสละก็ได้

ตัวตนตามความเป็นจริง (Real self) เป็นลักษณะของตัวตนที่เป็นไปตามข้อเท็จจริง เช่น คนที่เรียนเก่ง มีมารยาท อ่อนน้อมถ่อมตน ฯลฯ ซึ่งบางคนตนเองอาจมองไม่เห็นข้อเท็จจริงของตนก็ได้ ในกรณีที่อยู่ในภาวะเสียใจ เศร้า รู้สึกผิด เกรงกลัวต่อบาป ฯลฯ ก็อาจใช้กลไกทางจิต (Defense Mechanism) มาช่วยปลอบใจก็ได้

คนตามอุดมคติ (Ideal Self) ตัวตนที่ตนเองอยากจะมี อยากจะเป็น แต่ก็ไม่มี ไม่เป็นตามที่คาดหวังไว้ เป็นความรู้สึกที่ตรงข้ามกับความเป็นจริงที่เป็นอยู่ขณะนี้

เด็กแรกเกิดไม่สามารถแยกตนเองออกจากสิ่งแวดล้อมได้ การมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ แยกแยะและให้สัญลักษณ์จนกลายเป็นประสบการณ์ส่วนตัว ซึ่งจะพัฒนาต่อมาเป็นความคิดเกี่ยวกับตน (Self Concept) “ตน” จึงหมายถึง ความคิดหรือ มโนภาพของบุคคลในการที่บุคคลรับรู้ตนเอง และรับรู้สัมพันธ์ภาพที่ตนเองมีต่อบุคคลอื่นและสิ่งอื่นในชีวิต ซึ่งบุคคลจะประเมินมโนภาพของตนเองออกมาเป็นการเห็นคุณค่าในตนเองโดยผ่านกระบวนการพิจารณาการกระทำ ความสามารถ บุคลิกลักษณะกับค่านิยม และมาตรฐานส่วนตัว

ทฤษฎีของ Abraham Maslow ⁽¹⁶⁾

Maslow นักจิตวิทยามนุษยนิยม มีทัศนคติในการมองธรรมชาติมนุษย์ในทางที่ดีงาม โดยอธิบายว่ามนุษย์มีธรรมชาติใฝ่ดี สร้างสรรค์ความดี ปราบณาความเจริญแห่งตน รู้คุณค่าในตนเอง รู้จักผิดชอบชั่วดี มีความรับผิดชอบในชีวิตและการกระทำอันเกิดจากการเลือกของตน และที่สำคัญที่สุด คือ มนุษย์ทุกคนมีความปรารถนาที่จะรู้จักตนเอง และความสามารถเฉพาะของตัวเอง ตน เพื่อใช้พลังความรู้ ความสามารถของตนอย่างเต็มที่ ถ้าอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อความเจริญ ก็จะสามารถพัฒนาบุคลิกภาพของตนไปในทางที่ดีตามวุฒิภาวะได้⁽²⁵⁾

มาสโลว์ได้กล่าวไว้ว่า พฤติกรรมของมนุษย์ทุกรูปแบบ เกิดจากแรงงูใจของตนเอง แรงงูใจต่างกันจึงทำให้เกิดบุคลิกภาพไม่เหมือนกัน ซึ่งแบ่งเป็น 5 ลำดับขั้นตอน โดยแรงงูใจลำดับต้นต้องได้รับการตอบสนองก่อน แรงงูใจลำดับสูงจึงพัฒนาตามตามลำดับ ดังนี้

แรงงูใจลำดับที่ 1 มนุษย์ต้องได้รับการตอบสนองทางสรีรวิทยาเป็นพื้นฐานก่อน ได้แก่ ปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ขาดรักษาโรค และอื่น ๆ แล้วจึงจะพัฒนาความต้องการประเภทอื่น ๆ ตามมาได้ ถ้าความต้องการอันดับแรกยังไม่ได้รับการตอบสนองพอเพียง แรงงูใจประเภทอื่น ๆ ก็ยากที่จะเกิดขึ้นได้

แรงงูใจลำดับที่ 2 เป็นความต้องการความปลอดภัยแห่งตนเองและทรัพย์สิน ถ้าไม่ได้รับการตอบสนอง มนุษย์จะเกิดอาการหวาดผวา ก่อให้เกิดความกลัวในสิ่งอื่น ๆ ตามมา ทั้งร่างกายและจิตใจ

แรงงูใจลำดับที่ 3 เป็นความต้องการเป็นเจ้าของ (Belongingness) เช่น มีความรู้สึกว่ามีชาติตระกูล มีครอบครัว มีครู มีโรงเรียน มีสถาบัน ฯลฯ กับความต้องการที่จะได้รับความรักจากผู้อื่น มีความรู้สึกอยากให้มีคนมาห่วงใยตน และตนต้องการที่จะให้ความรักกับผู้อื่น ด้วยการห่วงใยดูแลผู้อื่นเช่นเดียวกัน อาทิ การเลี้ยงบุตร การเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ (need to be loved and to love)

แรงจูงใจลำดับที่ 4 เป็นการแสวงหาและรักษาศักดิ์ศรีเกียรติยศ ทั้งโดยตนเองสำนึกและผู้อื่นกล่าวยกย่อง เช่น การมีเกียรติ มีชื่อเสียง นับถือตนเอง ซึ่งมีผลทำให้สุขภาพจิตดี เกิดความนับถือและเคารพตนเอง กับการได้รับการนับถือจากผู้อื่นอย่างจริงจัง

แรงจูงใจลำดับที่ 5 เป็นการตระหนักรู้ในความสามารถของตน และประพฤติตนตามความสามารถอย่างเต็มศักยภาพ โดยคำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่นและสังคมส่วนรวมเป็นสำคัญ อันนำไปสู่การเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ (Self-actualized needs)

ลำดับที่ 3 และ ลำดับที่ 4 จัดเป็นค่านิยมพื้นฐาน คือ ความรักและความภาคภูมิใจในตนเอง เมื่อบุคคลได้รับความพึงพอใจใน 2 ลำดับนี้แล้ว จึงจะพัฒนาไปสู่ลำดับที่ 5 คือ การพัฒนาไปสู่การตระหนักรู้ในความสามารถของตนและการมีสุขภาพจิตที่สมบูรณ์ มีความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของตนเอง มีความมั่นใจในการกระทำสิ่งต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การเป็นตัวของตัวเองในที่สุด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึภาคภูมิใจในตนเอง

Stein⁽²⁶⁾ ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึภาคภูมิใจในตนเอง กับค่านิยมของบุคคล และค่านิยมระหว่างบุคคล ใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนมัธยมศึกษา ผลการศึกษาปรากฏว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึภาคภูมิใจในตนเอง กับค่านิยมของบุคคล และค่านิยมระหว่างบุคคล ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติเกินค่านิยมด้านสัมฤทธิ์ผล ของนักเรียนชั้นสูงสุดที่มีค่าสหสัมพันธ์กับความรู้สึภาคภูมิใจในตนเองอย่างมีนัยสำคัญ

Levenberg⁽²⁷⁾ ศึกษาเรื่องการประเมินตนเอง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความรู้สึภาคภูมิใจในตนเองในนักเรียน ชั้นเกรด 3- 6 พบว่าการประเมินตนเอง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความรู้สึภาคภูมิใจในตนเองมีความสัมพันธ์กันทางบวก และถ้าอายุมากขึ้นจะมีความแม่นยำในการประเมินตนเองมากขึ้นและมีความรู้สึภาคภูมิใจในตนเองเพิ่มมากขึ้นด้วย

Greenberg และคณะ⁽²⁸⁾ ได้ศึกษาเปรียบเทียบถึงอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนกับบิดามารดาที่มีผลต่อภาวะจิตใจของวัยรุ่น ในด้านความรู้สึภาคภูมิใจในตนเอง และความพึงพอใจในชีวิต โดยศึกษาในวัยรุ่นอายุ 12-19 ปี ซึ่งศึกษาอยู่ในระดับมัธยม จำนวน 202 คน พบว่า สัมพันธภาพของวัยรุ่นกับบิดามารดาและกลุ่มเพื่อนมีความสัมพันธ์กับความรู้สึภาคภูมิใจในตนเอง

Rubini และคณะ⁽²⁹⁾ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึภาคภูมิใจในตนเองกับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา ในเด็กวัย 12 ปีจำนวน 530 คน ผลการวิจัยพบว่า ความรู้สึภาคภูมิใจในตนเองมี

ความสัมพันธ์กับสติปัญญา และสถานภาพทางสังคมนอกจากนี้ยังพบว่าสติปัญญาเป็นตัวทำนายผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาได้ดีที่สุด และความรู้สึกลึกภาคภูมิใจในตนเองเป็นตัวทำนายพฤติกรรมได้ดีที่สุด

Schwartz⁽³⁰⁾ ได้ศึกษาความรู้สึกลึกภาคภูมิใจในตนเองของวัยรุ่นเชื้อสายยิว จำนวน 255 คนในประเทศแคนาดา โดยใช้แบบสอบถามของ Rosenbergพบว่าเพศชายมีความรู้สึกลึกภาคภูมิใจในตนเองสูงกว่าเพศหญิง

Juhasz⁽³¹⁾ ได้ศึกษาการวัดความรู้สึกลึกภาคภูมิใจในตนเองของวัยรุ่นคอนตัน พบว่า อายุจะเป็นองค์ประกอบของความรู้สึกลึกภาคภูมิใจในตนเอง

สุนารี เตชะโชควัฒน์⁽³²⁾ ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดู วินัยในตนเอง และความรู้สึกลึกภาคภูมิใจในตนเอง ในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ในกรุงเทพมหานคร พบว่านักเรียนที่มีระดับชั้นต่างกันมีความรู้สึกลึกภาคภูมิใจในตนเองไม่แตกต่างกัน และนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกับนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำมีความรู้สึกลึกภาคภูมิใจในตนเองไม่แตกต่างกัน

สถิต ภัศระ⁽³³⁾ ศึกษาความรู้สึกลึกภาคภูมิใจในตนเองของบุคคลวัยรุ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครราชสีมา พบว่า วัยรุ่นชายมีความรู้สึกลึกภาคภูมิใจในตนเองสูงกว่าวัยรุ่นหญิง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และวัยรุ่นที่มีความแตกต่างกันในด้านระดับชั้นเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีความรู้สึกลึกภาคภูมิใจในตนเองไม่แตกต่างกัน

สมพิศ ไชยกิจ⁽³⁴⁾ ได้ทำการศึกษาตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกลึกภาคภูมิใจในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครราชสีมา พบว่านักเรียนหญิง และนักเรียนชายมีความรู้สึกลึกภาคภูมิใจในตนเองโดยส่วนรวมไม่ต่างกัน แต่พบความแตกต่างในด้านการได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน โดยนักเรียนหญิงมีความรู้สึกลึกภาคภูมิใจในตนเองในด้านการได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนสูงกว่านักเรียนชาย